

OSMO JUSSILA

Määritelmäjuristi historian käsitteiden kimpussa

Osmo Jussila vastaa Aki Rasilaiselle, joka kirjoituksessaan *Kuuluuko autonominen Suomen valtio historiantietoisuutemme? käsittelee Jussilan valtio-oikeudellisia käsityksiä (HAik 3/2005, s. 338–348).*

■ Kun olin viime syksynä julkaissut kirjani ”Suomen suuriruhtinaskunta 1809–1917”, osasin odottaa kiistakumppanini, juristi-historioitsija Aki Rasilaisen arvostelua, mutta ei kuitenkaan sellaista silmitöntä ja perustelematonta syytöstulvaa, jonka hän vyörytti ylleni tämän lehden edellisessä numerossa. Syyte oli otsikoitu: ”Kuuluuko autonominen Suomen valtio historiantietoisuutemme? Osmo Jussilan kootut erehdykset valtio-oikeuden alalla.” Toimituksen lisäämän selityksen mukaan olisin kirjassani kieltänyt Suomen olleen autonominen valtio ja väittäneen sen olleen ”vaan osa Venäjän valtiota”. – Sanottakoon heti alkuun, että en ole kieltänyt Suomen olleen autonominen valtio (merkityksessä ”stat”), mutta olen esittänyt, että yhtenä Venäjän ”valtioista (stater) se kuului osana Venäjän ”valtioon” (gosudarstvo).

Väite, että olisin kieltänyt Suomen olleen autonominen ”valtio”, on ei vain perin juurin väärä vaan lähes totaalinen valhe. Siitä voi vakuuttua jokainen selvää suomea ym-

märtävä kirjani lukija. Koko kirjahan on alusta loppuun juuri sen kuvausta, miten vuoden 1809 pienestä ”valtioalkiosta” (ruotsiksi ”stat”, suomeksi ”maan paikka”) Suomen suuriruhtinaskunta kehittyi vähitellen ja monien vaiheiden kautta sisällisesti täysin itsenäiseksi valtioksi, vaikka venäläiset sen sellaiseksi tunnustivatkin vasta vuoden 1917 maaliskuun vallankumouksen jälkeen. Sen ymmärtääkseen ei tarvitse kuin lukea kirjan motoksi ottamani katkelma Johannes Gripenbergin kirjeestä.

Rasilainen sanoo laatineensa pitkän kirjoituksensa siksi, että ”Jussilan teesit” ovat hänen aikaisempien varoitustensa jälkeenkin levinneet jo historian yleisesityksiin. Uhmakkaasti hän haluaa asettaa koko suomalaisen historiantutkimuksen ”selkä seinää vasten” miettimään, miten perustellun ja järkevästi ajatellun kuvan se (so, kirjani) autonomian ajasta antaa. – Siitä vaan miettimään, sillä enhän sitä estääkään voi. Seinää vasten seisomisen vaikeutta voi kyllä lisätä se, että – ei vain Rasilaisen kauhuksi – tulkintani on ehtinyt levitä jo ei vain suomalaisiin yleisesityksiin vaan ympäri maailman. Kirja ”Suomen poliittinen historia”, johon olen kirjoittanut suuriruhtinaskunnan ajan, on nimittäin käännetty jo yli 10 merkittävälle kielelle, mm. englanniksi, venäjäksi, puolaksi, ukrainaksi, ranskaksi, espanjaksi ja italiaksi. Sitä siis luetaan Lontoosta New Yorkiin, Kiovaan ja Vladivostokiin, Pariisista Barcelonaan ja Roomaan, Madridista Buenos Airesiin ja Santiagoon.

En puutu enää Rasilaisen kirjoituksen laajimpaan osaan, joka koskee yleisvaltakunnallista lainsäädäntöä, koska siitä olemme kiistelleet jo aikaisemmin eikä Rasilaisen

uusi vuodatus tuo enää mitään olennaista uutta. Menisi vain turhaksi jankuttamiseksi. Tartun vain hänen esittämiinsä neljään pääsyytökseen sekä Porvoon maapäivien ”hyllning”-aktiin. Niidenkin ruotiminen vie ylen määrin tilaa, sillä myönnän, että minulla on paikoin ollut ylivoimaisia vaikeuksia ymmärtää Rasilaisen juridista jargonia.

Ensimmäinen syyte on, että lainsäädäntöhistoriaa tutkiessani en ole käyttänyt ”oikein” sellaisia käsitteitä kuten ”oikeus”, ”laki”, ”lainsäädäntö”, ”sopimus” ja ”valtio”! – Voi herra jestas, tekisi mieli huudahtaa ja kysyä, pitäisikö itkeä vai nauraa!? Ilmeisesti vain juristin aivoissa voi elää usko, että joillakin em. kaltaisilla käsitteillä on vain yksi ja kaikille yhteinen, ”oikea” merkitys. Ja ilmeisesti se on kirjattuna uusimpiin juristien tutkimuksiin tai ehkä jopa juridisiin käsikirjoihin tai peräti tietosanakirjoihin, mutta missä maassa ja keiden toimesta? Ei siis muuta kuin sinne vain katsomaan ja sieltä poimimaan. Yksinkertaista – mutta niin väärin kuin olla vain voi, ainakin historiantutkimuksessa. Jos nimittäin näin löydettyjä ”oikeita” käsitteitä sovelletaan menneisyyteen, annetaan jokin nykyinen merkitys aikaisemmin käytetyille käsitteille, ei vain antauduta ”nykyhetken tyrannialle”, vaan syyllistytään auttamatta anakronismeihin. Kyllä ainakin historioitsija Rasilaisen pitäisi se tietää, vaikka juristi Rasilainen ei tietäisikään, että juuri tällaisten emk. avainkäsitteiden merkitys ja sisältö ovat aikain saatossa tavattomasti muuttuneet ja vaihdelleet ajasta, paikasta ja esittäjästä riippuen. Usein monien niiden merkitys ehti suuresti muuttua yhdenkin sukupolven aikana ja saman auktorin käyttämänä. Ja ellei Rasilainen tiedä, niin kerronpa varmuuden vuoksi, että olen koko yli 40 vuotisen tutkijaurani ajan kiinnittänyt aivan erityistä huomiota juuri näiden merkitysten ja erityisesti niiden muutosten selvittämiseen. Aloitin sen jo väitöskirjassani ”Suomen perustuslait... 1808–1863” juuri sellaisten käsitteiden kuin ”grundlagar”, ”konstitution”, ”korenyje zakony”, ”osnovnyje zakony”, ”stat” ym. osalta. Pidän jopa aiheesta väitöstilaisuudessa luennon, jota voin yhä suositella kertauksena opponentilleni. (Käsite-

tutkimuksesta historiassa, HAik 1969, s. 275–281)

Yksi tärkeimmistä virhepäätelmistäni Rasilaisen mukaan on, että olen väittänyt venäläisten olleen oikeassa oikeustaistelussa ja että Suomi ”ei ollut autonomian ajan lainsäädäntökäytännön valossa valtio sen oikeudellisessa merkityksessä, koska täällä oli hänen (so. minun) määrittelemällään tavalla voimassa yleisvaltakunnallista lainsäädäntöä”. – Mitä tulee syytteen ensimmäiseen kohtaan, niin se on joko suoranainen valhe tai lukijoiden tietoista harhauttamista. Olen nimittäin pitkän pohdinnan jälkeen päätenyt (siv. 591) hyvin epäröivään johtopäätökseen, että venäläiset olivat ”oikeammassa” pahoista virheistään huolimatta pääasiassa sen takia, että heidän näkökulmansa oli laajempi, yleisvaltakunnallinen. Mitä taas tulee syytteen jälkiosaan, että Suomi ei ollut ”valtio sen oikeudellisessa merkityksessä”, koska siellä harjoitettiin yleisvaltakunnallista lainsäädäntöä, niin myönnän, että heitin tällaisen määritelmäehdotuksen esiin jonkinlaisena koepallona (siv. 485). Mutta nyt kun näen, miten hanakasti Rasilainen on siihen takertunut, olen valmis ottamaan pallon takaisin, koska yleisvaltakunnallinen lainsäädäntö ja Suomen valtio-olemus merkityksessä ”stat” eivät sulje toisiaan pois. Suomen johtomiehet ennen 1880-lukua, jolloin vasta koko yleisvaltakunnallisen lainsäädännön ajatus nousi esiin, eivät katsoneet tuollaisen lainsäädännön de facto merkitsevän sitä, etteikö Suomi voisi olla ”stat”. On totta, että suvereeniin valtioon ei yleisvaltakunnallinen lainsäädäntö sovi, mutta eihän edes Danielson pitänyt Suomea suvereenina valtiona. Ei noiden Suomen johtomiesten ”valtio”-käsite yleensääkään määräytynyt jostain yleisvaltakunnallisesta lainsäädännöstä, sen olemassaolosta tai puuttumisesta.

En ymmärrä, mitä Rasilainen tarkoittaa kirjoittaessaan: ”valtio sen oikeudellisessa merkityksessä”. Saatan olla väärässä, jos arvelen, että hän tarkoittaa sen nykyistä, aika laajalti juristien hyväksymää määritelmää, jossa ovat mm. sellaiset kriteerit kuin kansa, alue sekä oma ja pysyvä valta tällä alueella (suvereniteetti). Mutta niin kuin

Rasilainen hyvin tietää ja on voinut kirjastanikin lukea, valtiolla myös ”oikeudellisessa merkityksessä” on aikain saatossa ollut paljon muitakin merkityksiä ja sisältöjä: keskiajan ruhtinaan valtio, ns. finanssivaltio (Staat), Jean Bodinin ”république”, luonnonoikeuden ja romantiikan organistinen valtio, valistuksen ja vallankumouksen valtio, Hegelin ja Snellmanin valtio, jne. jne. Suomen kieleenhän sanan ”valtio” keksi vasta poliittisten sanojen sanaseppo Paavo Tikkanen. – Mikä muuten mahtakaan olla ”valtio” sen ei-oikeudellisessa merkityksessä? Rasilainen perää minulta määritelmää, mutta ei vaivaudu itse määrittelemään edes ”valtio”-käsitettä.

Toiseksi: Rasilainen vaatii minua käsittelemään oikeustaistelussa esitettyjä argumentteja ”niiden omista premissistä käsin” – niin kuin hän ilmoittaa omassa väitöskirjassaan tehneensä – ja sanoo minun pyrkineen luomaan ”omalaatuisen oikeudellisen käsityksen Suomen oikeudellisesta asemasta”. Sitten hän vielä lisää: ”Jussilan mielipide on siis valmistettu puheenvuoro oikeustaistelussa.” – Voisiko enää pahemmin väärin ymmärtää lukemaansa. En ole ehtinyt perehtyä vielä Rasilaisen väitöskirjaan, mutta ei kai hän voi tarkoittaa, että oikeustaitelijoiden premissistä ei saisi asettaa kriittisen tarkastelun ja arvion kohteeksi, että ne pitäisi siis noin vain hyväksyä, ottaa annettuina? Siis myös Ordinin ja Borodkinin? Ja kenenkähän premissit minun olisi pitänyt hyväksyä, Mechelinin vai Hermansonin, tai ehkä Danielsonin? Kumman puolen ja keiden taistelijoiden? Olisiko pitänyt heittää ruplalla kruunaa ja klaavaa? Nehän poikkesivat toisistaan suuresti, eivät vain suomalaisten premissit ja käsitykset venäläisistä, vaan molempien leirien sisällä oli hyvin erilaisia ja muuttuvia niin premissistä kuin käsityksiä.

Jos syytös ”omalaatuisen” oikeudellisen käsityksen esittämisestä tarkoittaa samaa kuin originelli, voin olla vain imarreltu. Jokainen arkisuomea ymmärtävä lukija voi pelkästään lukemalla kirjastani kappaleen ”oikeustaistelu” vakuuttua siitä, että kirja ei ole vain ”valmisteltu puheenvuoro oikeustaisteluun”. Se on yritys nousta ylös tuon

taistelun juoksuhaudoista selittämällä ja tekemällä ymmärrettäväksi molempien leirien kannanottoja, erityisesti sitä, miten erilaiset motiivit vaikuttivat niihin. Rasilainen itse näyttää jatkavan taistelua, koska on käsitykseni mukaan hyväksynyt suomalaisen puolen premissit. Sensijaan en lainkaan käsitä sitä Rasilaisen suositusta pidättyä omien tulkintojen esittämisestä niistä kysymyksistä, jotka olivat esillä oikeustaistelussa, koska ”oikeustaistelu päättyi jo ajat sitten” ja koska ”sitä yleisöä, jonka tuota mielipidettä tulisi arvioida, ei enää ole”. Rasilaisenkin tulisi tietää, miksi oikeustaistelu päättyi: ei siksi, että olisi päästy yksimielisyyteen, vaan siksi, että vallankumous pyyhkäisi venäläisen osapuolen alas historian näyttämöltä. Heidän historiansa on sitten hävinneiden historiaa, ja siksi sitä on syytä kerrata. Vain vallankumouksen ansiosta suomalaiset ja Lenin näyttivät selvinneen taistelusta voittajina.

Tämän toisen teesinä (syytteensä) lopuksi Rasilainen lataa, että ”hänen (so. minun) oikeudellisten väärinkäsitysten sarja vastaa mitoiltaan hänen kirjansa 832 sivun määrä.” – Vastaan tähän ennen kuulumattoman ilkeämieliseen herjaan vasta sitten, kun Rasilainen on esittänyt yhtä monta sivua oman ”metodinsa” mukaista ja lähteisiin perustuvaa tulkintaa tästä aiheesta.

Kolmas vastaväite koskee jälleen käsitteitä. Olen hänen mielestään käyttänyt käsitteitä ”tutkimuksen tarkoituksiperästä käsin mielivaltaisesti” ja määritellyt oikeudelliset käsitteeni aivan miten olen halunnut ”riippumatta siitä, miten ne määritellään valtio-oikeustieteessä”, ja näin kirjastani on tullut kiistakirjoitus. – Tähän syytökseen olen jo vastannut edellä. Lisään vain varmuuden vuoksi ja selvennykseksi, että tutkimukseni tarkoituksiperä on ollut luoda aikaisempaa parempi kuva (teoria) aiheesta, ei jatkaa oikeustaistelua.

Neljäs pääsyytös on, että kartan käsitteiden määrittelyä. En karta, vaan päinvastoin pyrin aina määrittelemään, mikä mikin käsite missäkin yhteydessä tarkoittaa. Mutta kartan kuin ruttoa nykyisten käsitesisältöjen automaattista siirtämistä menneisyyden käsitteisiin. Tämä kai tuli myös selväksi jo

vastauksessa ensimmäiseen syytökseen. Sorvasin aikanaan vain Rasilaista tyydyttääkseni esim. määritelmän yleisvaltakunnallisesta lainsäädännöstä, mutta taisi olla virhe. Ei Rasilaista näy tyydyttävän mikään määritelmistäni. Mutta ilman määritelmääkin tullaan aivan hyvin toimeen. Yksinkertaisimmin tuon yleisvaltakunnallisen lainsäädännön voisi määritellä, jos siis määritelmä tarvitaan, siten, että se oli sellaista koko Venäjän valtakuntaa koskevaa lainsäädäntöä, jonka kohdalla ei tehty poikkeusta edes Suomen suuriruhtinaskunnan kohdalla.

Lopuksi vielä lyhyesti Porvoon ”valtiopäivistä”, siellä tehdystä hyllning-aktista ja keisarin vallasta Suomessa, koskapa Rasilainen on niille omistanut kokonaisen otsikoidun kappaleen. Koko Rasilaisen pitkältä sopimustraktaatilta A, B, X, Y esimerkkeineen putoaa pohja pois siksi, että olen tutkija Otto Brunneria seuraten käyttänyt hyllning-aktista (saksaksi, Huldigung) sanaa ”status-sopimus” lainausmerkeissä. Siis, jos siitä välttämättä halutaan käyttää sanaa ”sopimus”, niin se on pantava lainausmerkkeihin, koska se faktisesti ei ollut mikään sopimus kahden osapuolen välillä. Mutta ilmeisesti Rasilainen ei osaa lukea lainausmerkkejä, vaan asia olisi pitänyt hänelle selittää laajasti ja yksityiskohtaisesti. Rasilaisen irrelevantilla, laajalla vastaväitöksellä ei sellaista maineikasta keskiajan oikeushistorian tutkijaa kuin Otto Brunner noin vain pyyhkäistä pois. Jos Rasilainen olisi halunnut osua kritiikissään oikeaan kohtaan,

olisi hänen tullut puuttua siihen, olenko väärässä samaistaessani käsitteet ”hyllning” ja ”Huldigung” ja oliko Porvoon hyllning vielä samankaltainen kuin saman ajan eurooppalaiset Huldigung-aktit? Jos ei ollut, niin jään odottamaan parempaa selitystä.

Mitä sitten tulee keisarien valtaan Suomen suuriruhtinaanmaassa, niin sen osalta oivallinen esimerkki anakronismista on juuri myöhempien suomalaisten juristien hiusten halkominen, kun he erottivat toisistaan keisarin ja suuriruhtinaan persoonat. Siitähän realisti Snellman sai aiheen arvostellessaan liberaalien ohjelmaa irvailla, että aloittaa-ko keisari neuvottelut Suomen oikeudellisen aseman määrittelystä Suomen suuriruhtinaan kanssa? Ohjelmassa kun oli vaadittu tarkempaa Suomen aseman määrittelyä. – En ryhdy kertaamaan kirjani ao. kohtia. Kysyn vain, miksikähän Virossa ja Liivinmaalla ei koskaan esitetty, että keisarien, alkaen Pietari Suuresta Aleksanteri II:een, valta olisi siellä ollut rajoitettu siksi, että he olivat vahvistaneet näiden provinssien lait ja oikeudet?

832 sivuinen kirjani näyttää edellä esitetyn valossa olleen Rasilaiselle aivan liian paksu ja kova pala purtavaksi. Muuten en voi selittää enkä ymmärtää hänen näin voimakasta aggressiota sen kirjoittajaa kohtaan. Olisin mielelläni vastannut perusteltuun kritiikkiin, mutta lähteisiin perustuvaa kritiikkiä en Rasilaisen esityksestä löydä, vain juridisella jargonilla höystettyjä perustelemattomia syytteitä. ■